

Rzymska prowincja Dalmacja była jednym z najbardziej zróżnicowanych wewnętrznie obszarów świata starożytnego. Położone nad morzem miasta, zwłaszcza stołeczna *Salona*, szybko się rozwinęły, uzyskując wysoki status polityczny i ogromne bogactwo, a ich mieszkańcy szybko przejmowali łacinę oraz rzymskie obyczaje. Tymczasem wewnątrz prowincji rozwój był wolny, zaludnienie niewielkie, a stare tradycje trwały zdecydowanie dłużej. Konsekwencje tych "dwóch prędkości" rozwoju i granicy kulturowej były w tej części Europy ogromne aż po XIX i XX wiek, gdy na ich zmniejszenie - ale nie zniknięcie - wpłynęły postępy industrializacji i świadome decyzje polityczne.

Do zbadania procesów historyczno-kulturowych, które były przyczyną tych różnic idealnie nadaje się okolica Ljubuški we współczesnej Bośni i Hercegowinie. Obszar ten w starożytności leżał na krańcach zaplecza rzymskiej kolonii *Narona*, jednego z ważniejszych miast regionu, stanowiąc swego rodzaju strefę przejściową między strefą nadmorską a interior. Na jego romanizację i rozwój wpływ miała nie tylko bliskość miasta, ale także obecność wojska, które miało zabezpieczać rolniczą ludność sprzyjającą rzymskiemu panowaniu od buntowniczych pasterskich mieszkańców wnętrza prowincji. Za Tyberiusza osiedlono tam także grupę weteranów zwolnionych z armii, którzy w nagrodę za służbę otrzymali przydział ziemi. Dzięki temu obszar wybrany do badań stanowi niejako miniaturę całej prowincji, obejmując różne strefy krajobrazowe i gospodarcze oraz mając wśród starożytnych mieszkańców zróżnicowane kategorie ludzi o bardzo różnym pochodzeniu i stylu życia. Odpowiedzi na pytania o zachodzące tam procesy pozwolą poznać mechanizmy wywołujące różnice w prędkości rozwoju różnych obszarów nie tylko na badanym obszarze, ale w całej rzymskiej Dalmacji.

Aby zrekonstruować przemiany kulturowo-historyczne obejmujące ludność i gospodarkę projekt musi odpowiedzieć na pytania kto oraz w jaki sposób zamieszkiwał i wykorzystywał te obszary - czyli zrekonstruować ich starożytny krajobraz społeczny i osadniczy. Do poznania struktury osadniczej badanego obszaru posłużą nieinwazyjne metody prospekcji archeologicznej - czyli takie, które nie wymagają prowadzenia wykopalisk. Są to przede wszystkim badania powierzchniowe, polegające na zbieraniu materiału archeologicznego widocznego na powierzchni ziemi, dokumentowaniu i fotografowaniu relikwów przeszłości oraz precyzyjnemu lokalizowaniu wszystkich pozostałości starożytności za pomocą urządzeń GPS, a także prowadzone na wybranych, najbardziej interesujących stanowiskach badania geofizyczne, pozwalające bez prowadzenia czasochłonnych wykopalisk poznać skrywane się pod ziemią pozostałości murów i innych obiektów, i dokonać ich wstępnej interpretacji. Dodatkowo wykorzystane zostaną obrazy satelitarne oraz wykonywane przy pomocy drona zdjęcia lotnicze, na których niekiedy udaje się dojrzeć pozostałości starożytnych budowli czy dróg, a następnie zweryfikować takie obserwacje w terenie. Uzyskane dane będą zbierane w bazie GIS (systemu informacji przestrzennej), która pozwala na ich połączenie i wszechstronną analizę. Aby poznać, jacy ludzie zamieszkiwali te obszary w przeszłości te informacje należy uzupełnić o dane które można uzyskać analizując starożytne napisy na kamieniach, przede wszystkim pomniki nagrobne. Zawarte w nich imiona, miejsca pochodzenia, wiek, wykonywane zajęcia czy stopnie wojskowe pozwalają zapoznać się ze strukturą społeczną badanego obszaru oraz zrekonstruować skład ludności w poszczególnych okresach.

Dzięki projektowi poznamy procesy historyczne i kulturowe, które spowodowały, że nadmorskie miasta Dalmacji stały się wspaniałymi ośrodkami kultury klasycznej, w wielu przypadkach utrzymującymi rolę i bogactwo także w średniowieczu i czasach nowożytnych, a obszary położone wewnątrz prowincji pozostały na zdecydowanie niższym poziomie rozwoju. Pokaże to także długofalowe i trudne do przewyższenia konsekwencje nierównomiernego rozwoju sąsiadujących ze sobą obszarów.